

Sisekaitseakadeemia

Halduskolledž

Raivo Juurik

OLMEELEKTROONIKA KASUTAMISE LOAD

VANGLAS

(TALLINNA VANGLA NÄITEL)

Lõputöö

Juhendaja:

Triin Voodla

Tallinn 2009

ANNOTATSIOON

Kolledž Halduskolledž	Kuu ja aasta Mai 2009
Töö pealkiri Olmeelektroonika kasutamise load vanglas	
Töö autor: Raivo Juurik	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. allkiri:
Lühikokkuvõte Lõputöö on kirjutatud teemal „Olmeelektroonika kasutamise load vanglas“. Töö koosneb kokku 42 leheküljest ning on kirjutatud eesti keeles. Lõputöö koosneb sissejuhatausest, kolmest peatükist ning eesti- ja venekeelsest kokkuvõttest. Töö sisaldab 2 tabelit ja 1 joonist. Lõputöö läbivateks teemadeks on haldusmenetluse läbiviimise üldpõhimõtted, haldusakti koostamine, vangla ja kinni peetava isiku roll haldusmenetluses, haldusakt ja haldustoiming vanglas, olmeelektroonika kasutamise lubade andmise õiguslikud alused, olmeelektroonika loa vormistamine ja kehtetuks tunnistamine. Töö eesmärgiks on selgitada välja võimalikud Tallinna Vangla eksimused seoses olmeelektroonika kasutamiseks antavate lubade ning selleks tehtavate toimingutega. Töö autor toob eelkõige välja lubade andmise ja kehtetuks tunnistamise. Uurimustöö valimi moodustavad Tallinna Vangla II eelvangistushoone I korruse kinni peetavate isikute vastused ankeetküsitlusele ning Tallinna Vangla vastused kuu aja jooksul Tallinna Vangla II eelvangistushoone I korruse kinni peetavate poolt esitatud vastava sisuliste taotlustele. Läbiviidud uuringust selgus, et Tallinna Vangla on mõningatel juhtudel kaldunud kõrvale haldusmenetluse üldiste põhimõtete järgimisest. Töö autor peab vajalikuks välja tuua eelkõige haldusakti põhjendamise kohustuse, mis on soodustava haldusakti andmisest keeldumiste puhul väga olulisel kohal.	
Võtmesõnad : vangla, haldusmenetlus, haldusakt, olmeelektroonika kasutamise luba	
Ключевые слова: тюрьма, административное делопроизводство, административный акт, право на пользование бытовой техники	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: Triin Voodla	allkiri:
Kaitsmisele lubatud Kolledži direktor:	allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1.1 Haldusmenetluse läbiviimise üldpõhimõtted	8
1.1.1 Seadusliku aluse põhimõte	8
1.1.2 Proportsionaalsuse põhimõte	9
1.1.3 Uurimis põhimõte	10
1.1.4 Diskretsioon ehk kaalutusõigus	10
1.1.5 Vormivabadus ja eesmärgipärasus	11
1.1.6 Objektiivsus ja selgitamiskohustus	12
1.2. Haldusakti koostamine	13
1.2.1 Haldusakti funktsioonid ja liigid.....	13
1.2.2 Haldusakti kõrvaltingimus ja selle lubatavus	14
1.2.3 Haldusakti teatavaks tegemine ja kehtivus	15
1.2.4 Haldusakti õiguspärasus	16
1.2.5 Haldusakti muutmine ja kehtetuks tunnistamine	17
HALDUSMENETLUS VANGLAS	19
2.1 Vangla ja kinnipeetava roll haldusmenetluses	19
2.2 Vanglaametniku roll haldusmenetluses.....	19
2.3 Haldusakt ja haldustoiming vanglas	20
2.4 Olmeelektronika kasutamise lubade andmise õiguslikud alused	21
2.5 Õiguse üldpõhimõtete kohaldamine	22
2.6 Loa vormistamine ja kehtetuks tunnistamine	23
UURIMUSTÖÖ ANALÜÜS JA KOKKUVÕTTED	25
3.1 Uurimisprobleemi meetodika ja püstitus	25
3.2 Uurimustöö tulemus.....	26
3.2.1 Ankeetküsitluse tulemused	26
3.2.2 Kinni peetavate isikute poolt esitatud taotluste ning vangla poolsete vastuste uuring.	32
KOKKUVÕTE.....	37
PEJIOME.....	39
KASUTATUD KIRJANDUS	40
LISA 1	41

SISSEJUHATUS

Üheks õigusriigi osaks on hea halduse põhimõte, kusjuures tegemist on subjektiivse õigusega – igäühel on garanteeritud õigus heale haldusele (RKPJKo 3-4-1-1-03 p 16). Riigikohus tuletas hea halduse põhimõtte §-st 14 ning selles kajastuvast põhiõigusest menetlusele ja korraldusele, samuti Euroopa üldtunnustatud õiguspõhimõtetest. Hea halduse põhimõte on Euroopa Kohtu praktika kohaselt Euroopa Liidu (EL) õiguse üheks õiguspõhimõtteks, mis on põhiõigusena kajastatud muu hulgas EL põhiõiguste hartas. Riigikohus on hea halduse põhimõtte osana viidanud näiteks õiguskindlusele, õiguspärasele ootusele, proportsionaalsusele, mittediskrimineerimisele, õigusele olla haldusmenetluses ära kuulatud, õigusele menetlusele mõistliku aja jooksul, tulemuslikkusele ja tõhususele (RKPJKo 3-4-1-1-03 p 14). Enamik neist loetletud põhimõtetest on üldised õigusriigi põhimõtte osad ning seovad kogu avaliku võimu tegevust. Hea halduse põhimõtet on konkretiseerinud mitmed seadused, eelkõige haldusmenetluse seadus. (Annus 2006:109)

Lähtudes õigusriigi põhimõttest, mille kohaselt on hea halduse tava näol tegemist subjektiivse õigusega, siis tuleb see tagada ka kinnipeetavatele¹. Kuigi kinnipeetav ei ole võrdses seisus tavakodanikega ning mõningaid tema põhiõiguseid on piiratud, ei tähenda aga veel seda, et tal ei oleks õigust heale halduse tavale ning selle juurde käivatele õigustele. Ei saa vaielda selle üle, et need suhted osutavad tõesti teatud omapärale ja need omapärad vajavad erilist regulatsiooni. Aga need regulatsioonid peavad – nagu ka muud – vastama täielikult õigusriigi nõuetele, need tuleb kehtestada seadustega või seaduste alusel ning need peavad olema põhiõigustega täielikult kooskõlas (Maurer 2004:115). Eestis jõustus haldusmenetluse seadus (edaspidi HMS) 01.01.2002.a. Vangistusseaduse muudatus, mille kohaselt vangistusseaduse ja selle alusel läbi viidav haldusmenetlusele kohaldatakse HMS-i sätteid, jõustus 01.04.2003.a. Kinnipeetavate suhtes on seega HMS sätteid kohaldatud viis aastat.

¹ Siin ja edaspidi on kinnipeetava all silmas peetud nii vahistatuid kui süüdimõistetuid. Kui mõni osa tekstist käib vaid süüdimõistetute või vahistatu kohta, on see eraldi välja toodud.

Tänu kinnipeetavate üha kasvavale teadlikkusele oma õiguste kaitsest haldusmenetluse läbiviimisel vanglas on viimastel aastatel tõusnud ka märgukirjade, selgitustaotluste, Justiitsministeeriumile vaiete ning ka halduskohtule kaebuste esitamiste arv. Samas on eeldust arvata, et eesmärgi- ja õiguspärane haldusmenetluse läbiviimine suurendaks kinnipeetavate usaldust ning seeläbi vähendaks vaiete ning kohtukaebuste arvu.

Õigusriigis on subjektiivse eraõiguse kõrval oluline tähtsus ka subjektiivsel avalikul õigusel. Subjektiivne avalik õigus on, lähtudes isikust, subjektile õigusnormiga antud õigusvõime nõuda oma huvide teostamisel riigilt kindlat käitumist. (Merusk jt 1995:51)

Aktuaalne on antud teema põhjusel, et väljastatav haldusakt peaks olema kooskõlas kõikide seadustega ehk haldusakt peab olema õiguspärane, kuid antud hetkel leiame mitmeid kohtulahendeid, kus vanglate antud olmeelektronikaga seonduvaid haldusakte on kohtus kehtetuks tunnistatud. Antud olukord tuleneb haldusmenetlusseaduse ja vangistusosalaste seaduste omavahelises olukorras, kust võib leida vastuolu vanglates olmeelektronikaga seonduvate haldusaktide andmisel.

Töö üldiseks eesmärgiks on selgitada välja võimalikud Tallinna Vangla eksimused seoses olmeelektronika kasutamiseks antavate lubade ning ka vangla toimingud seoses lubade andmise ja kehtetuks tunnistamise osas. Seoses eesmärgiga peab töö autor vajalikuks välja selgitada vanglates olmeelektronika kasutamisega seonduvate haldusaktide andmisel tehtud vead ehk peamised põhjused, miks nimetatud aktid kohtus kehtetuks tunnistatakse.

Töö hüpotees on: Kinni peetavate isikute olmeelektronika kasutamise lubadega seotud haldusaktid vanglas ei ole õiguspärased.

Uuritavaks põhiprobleemiks on olmeelektronika kasutamisega seonduvate haldusaktide ning antud valdkonnas vangla toimingute õiguspärasus. Nimetatud aktide andmisel lähtuvad vanglad kehtivast õiguskorrast ning seega peaksid antavad aktid olema ka kooskõlas kõikide riigis kehtivate seadustega. Kuid seadusega kooskõlas olevate haldusaktidega seoses ei leiaks me antud hetkel kohtulahendite hulgast mitmeid õigusvastaseks tunnistatud akte. Tulenevalt rohketest kohtulahenditest vanglates antavate olmeelektronika kasutamisega seonduvate haldusaktidega tuleks välja selgitada peamised

põhjused, miks nimetatud teemal antud aktid ei pruugi tihti olla õiguspärased.

Käesoleva töö teoreetilises osas käsitletakse haldusmenetluse olemust ning haldusaktide andmist. Samuti kirjeldatakse haldusmenetlust ja haldusakte vangistus alastest õigusaktidest tulenevate eripäradega.

Töö eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi kvantitatiivse uuringu, mille puhul kogutakse teatud informatsiooni suure hulga juhtumite kohta (Neuman 1991). Samuti viis töö autor läbi kvalitatiivse uuringu, kasutades uuringus olmelektronika lubade taotluseltele vastuseid ning õigusakte, millega tunnistatakse antud lubasid kehtetuks. Uuring viidi läbi Tallinna näite põhjal.

HALDUSMENETLUSE OLEMUS JA HALDUSAKTI ANDMINE

Haldusmenetluse seaduse (HMS) § 1 kohaselt on antud seadus suunatud isiku õiguste kaitse tagamisele ühtlase, isiku osalust ja kohustuslikku kontrolli võimaldava haldusmenetluse korra loomise teel. Haldusmenetluse üheks peamiseks eesmärgiks on seega haldusorgani otstarbeka ja õiguspärase tegevuse tagamine haldusotsuste leidmisel ja tegemisel (Merusk 2001:520)

HMS § 2 lõike 1 kohaselt on haldusmenetlus haldusorgani tegevus määruse või haldusakti andmisel, toimingu sooritamisel või halduslepingu sõlmimisel. Kuna haldusmenetluse põhieesmärk on kaitsta kodanikke võimu omavoli eest, loetakse haldusmenetluseks vaid see osa riigi tegevusest, mis ka kodanikke puudutab (Aedmaa jt 2004:25). Haldusmenetlus on seega lai mõiste, mis puudutab paljusid riigiasutuste tegevusvorme.

HMS § 8 lõige 1 alusel on haldusorganiks asutus, kogu või isik, kes on seadusega, selle alusel antud määrusega või halduslepinguga volitatud täitma avaliku halduse ülesandeid. Seega haldusorganiteks on riigi ja kohaliku omavalitsuse asutused ja ametnikud, avalik õiguslikud juriidilised isikud (Tartu Ülikool) ning tihti ka eraõiguslikud juriidilised isikud, keda on volitatud täitma avalikke ülesandeid(notarid).

Vastavalt HMS § 51 lõikele 1 on haldusakt haldusorgani poolt haldusülesannete täitmisel avalik-õiguslikus suhtes üksikjuhtumi reguleerimiseks antud, isiku õiguste või kohustuste tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud korraldus, otsus, ettekirjutus, käskkiri või muu õigusakt. Seega ei ole haldusakt igasugune haldusorgani poolt tehtud otsus.

HMSi menetlusreegleid tundes ja järgides teab ametnik, kuidas õiguspäraselt toimida haldusakti andmisel ja kuidas otsus vormistada. Haldusakti andja saab kindlustunde, et ka lõpptulemus – haldusakt – on õiguspärane. (Mikiver 2002:3). Seega, et oleks täidetud haldusmenetluse põhieesmärk kaitsta kodanikke võimu omavoli eest, siis on oluline, et haldusmenetluse läbiviimisel järgitakse kehtivaid reegleid ja põhimõtteid.

1.1 Haldusmenetluse läbiviimise üldpõhimõtted

Õigusriigi osaks on ka hea halduse põhimõte, kusjuures tegemist on subjektiivse õigusega – igal ajal on garanteeritud õigus heale haldusele (RKPJKo 3-4-1-1-03 p 16). Riigikohus tuletas hea halduse põhimõtte §-st 14 ning selles kajastuvast põhiõigusest menetlusele ja korraldusele, samuti Euroopa üldtunnustatud õiguspõhimõtetest. Hea halduse põhimõte on Euroopa Kohtu praktika kohaselt Euroopa Liidu (EL) õiguse üheks õiguspõhimõtteks, mis on põhiõigusena kajastatud muu hulgas EL põhiõiguste hartas. Riigikohus on hea halduse põhimõtte osana viidanud näiteks õiguskindlusele, õiguspärasele ootusele, proportsionaalsusele, mittediskrimineerimisele, õigusele olla haldusmenetluses ära kuulatud, õigusele menetlusele mõistliku aja jooksul, tulemuslikkusele ja tõhususele (RKPJKo 3-4-1-1-03 p 14). Enamik neist loetletud põhimõtetest on üldised õigusriigi põhimõtte osad ning seovad kogu avaliku võimu tegevust. Hea halduse põhimõtet on konkretiseerinud mitmed seadused, eelkõige haldusmenetluse seadus. (Annus 2006:109)

Haldusmenetluse läbiviimisel, haldusaktide andmisel ja toimingute sooritamisel lähtuvad haldusorganid haldusmenetluse seadusest, millest omakorda tulenevad teatud põhimõtted. HMS-st tulenevatest põhimõtetest tuleks kindlasti välja tuua järgmised: seadusliku aluse põhimõte, proportsionaalsuse põhimõte, uurimispõhimõte, diskretsiooni ehk kaalutusõiguse kasutamise põhimõte, selgitamiskohustus ja objektiivsus, vormivabadus ning eesmärgipärasus.

1.1.1 Seadusliku aluse põhimõte

Seadusliku aluse põhimõtte võib tuletada Põhiseaduse (PS) § 3 esimesest lausest, mille kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Täpsemalt on seadusliku aluse põhimõtte aga sätestatud HMS § 3 lõikes 1, mille kohaselt võib haldusmenetluses piirata isiku põhiõigusi ja –vabadusi ning tema muid

subjektiivseid õigusi ainult seaduse alusel. Siinkohal tuleks kindlasti ära märkida ka seaduse ülimuslikkuse printsiip, mis sisuliselt tähendab seda, et õigusaktide hierarhias madalamal asetsevad aktid ei tohi olla vastuolus kõrgemalseisvate õigusaktidega. Näiteks ei saa seadusega reguleerida mingit olukorda nii, et see oleks vastuolus põhiseadusega. Määruse ja seaduse vastuolu korral tuleb kohaldada seadust, välja arvatud juhul, kui määruse säte kujutab endast erisätet seaduses sisalduva regulatsiooni suhtes ja erand on põhiseadusega kooskõlas (s.o tagasi viidav seaduses sisalduvale valitsusnormile) (Aedmaa jt 2004:274).

Seadusliku aluse põhimõte näeb ette, et riigivõimu teostamiseks on alati vajalik seaduses selleks ettenähtud luba, volitus. Lihtsustatult on tegemist põhimõttega „mis pole lubatud, on keelatud“. (Annus 2001:78). HMS § 54 alusel on haldusakt õiguspärane ainult siis, kui selle on andnud pädev haldusorgan andmise hetkel kehtiva seaduse alusel ja sellega kooskõlas, proportsionaalne, kaalutlusvigadeta ja vastab vorminõuetele. Seega ei ole lubatav haldusorgani tegevus isiku õiguste piiramisel juhul, kui seaduses vastav säte puudub.

Seadusliku aluse põhimõte kehtib seega koormava haldusakti puhul alati, kuid soodustuste andmisel või teenuse osutamisel võib esineda olukordi, kus nimetatud põhimõtte ei kehti.

1.1.2 Proportsionaalsuse põhimõte

Proportsionaalsuse printsiip on õigusriikluse üks olulisemaid põhimõtteid. PS § 11 sätestab, et õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega ning need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Proportsionaalsuse printsiibil on täita väga oluline roll ühelt poolt indiviidi õiguste ja kohustuste tasakaalustamisele ning teiselt poolt avalike huvide ja riigivõimu erasfääri sekkumise lubatavuse hindamisel (Triipan 2001:306). HMS § 3 lõike 2 kohaselt peavad halduse õigusakt ja toiming olema kohane, vajalik ning proportsionaalne seatud eesmärgi suhtes. Seega HMS-st lähtuvalt on tehtud otsus proportsionaalne juhul, kui erinevate võimaluste hulgas on valitud selline käitumisviis,

millega oleks isiku õigusi võimalikult vähe piiratud, kuid samas täidab see ka eesmärgi.

Proportsionaalsuse põhimõte nõuab, et riik ei piiraks isikute õigusi ega tekitaks neile muid koormavaid tagajärgi tühja-tähja pärast, vaid ainult siis, kui see on hädavajalik. Ka see põhimõte nõuab, et asutus mõtleks oma otsuse piisava põhjalikkusega läbi, et vältida tarbetuid ebameeldivusi isikutele. (Aedmaa jt 2004:286).

HMS § 3 lõikes 2 sätestatu kohaselt võiks proportsionaalsuse hindamise jagada kolmeks osaks: kohane, vajalik ja proportsionaalne kitsamas tähenduses. Sellise jaotus on välja kujunenud kohtupraktika käigus.

1.1.3 Uurimispõhimõte

Uurimispõhimõte tuleneb HMS § 6-st, mille kohaselt on haldusorgan kohustatud välja selgitama menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajadusel koguma tõendeid omal algatusel. HMS § 38 lõikes 2 on sätestatud, et haldusmenetluses on tõenditeks menetlusosaliste seletus, dokumentaalne tõend, asitõend, paikvaatlus, tunnistaja ütlus ning eksperdi arvamus. Seega ei ole HMS jätnud haldusorgani otsustada, kuidas asjaolusid selgitada, vaid on antud kindlad tõendite liigid, mis on haldusmenetluses olulised. Samas on neid erinevaid tõendeid seadus täpsustanud ainult menetlusosaliste seletuste osas ning samuti puudub regulatsioon selles osas, mis puudutab tõendite kaalu. Seega tõendite kogumise ja kaalu osas lahendust otsida analoogiat kasutades halduskohtumenetluse seadustikust (HKS), mille järgi ei ole ühelgi tõendil ette kindlaks määratud jõudu; kõiki tõendeid tuleb hinnata nende kogumis ning vastastikusel seoses (HKS § 16 lg 3) (Mikiver 2002:10). Samas ei leia lahendust ka HKS-st, sest seal on § 16 lõikega 5 viidatud edasi tsiviilkohtumenetluse seadustikule.

1.1.4 Diskretsioon ehk kaalutusõigus

HMS § 4 lõikest 1 tuleneb, et kaalutusõigus ehk diskretsioon on haldusorganile seadusega antud volitus kaaluda otsuse tegemist või valida erinevate otsuste vahel. Antud paragrahvi teises lõikes täpsustatakse, et kaalutusõigust tuleb teostada kooskõlas volituse piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve.

Diskretsioon on paratamatult vajalik, sest seadusandja ei suuda asutustele kõiki otsuseid üheselt ette kirjutada (Aedmaa jt 2004:278). Kaalutusõigus ongi oluline just seetõttu, et ka näiliselt sarnased juhtumid võivad sisuliselt olla natuke erinevad, mistõttu võib ilma kaalutusõiguseeta tehtud ühetaoline otsus olla ühel juhul ebaõiglane. Seega on seadusandja kaalutusõigusega loonud olukorra, kus haldusorganil on teatud pädevuse piires teha iga üksikjuhtumi korral võimalikult õiglane otsus.

Haldusakti õiguslik alus asutuse jaoks võib olla nii kohustav, kui lubav. Esimesel juhul on selge, et haldusakt tuleb välja anda. Lubava alusnormi korral peab aga asutus hakkama kaaluma, kas seadusega antud võimalust kasutada või mitte. (Aedmaa jt 2004:277). Kaalutusõiguse ehk diskretsiooni võib jagada tinglikult kaheks, otsustusdiskretsiooniks ning valikudiskretsiooniks. Valikudiskretsiooniks on antud juhul see, et haldusorganil on võimalus temale antud pädevuse piires kaaluda, millist võimalikku lahendust kasutatakse. Otsustusdiskretsiooniga on tegemist aga siis, kui haldusorgani pädevusse on jäetud otsustada selle üle, kas üleüldse mingeid vahendeid kasutatakse.

1.1.5 Vormivabadus ja eesmärgipärasus

HMS § 5 lõikest 1 lähtuvalt määrab haldusorgan haldustoimingu vormi ja muud haldusmenetluse üksikasjad kaalutusõiguse alusel, kui seaduse või määrusega ei ole sätestatud teisiti. Seega võib ametiisik valida, kas juhul, kui menetlusosalise ärakuulamine on kohustuslik, võimaldab ta viimasel oma seisukohad avaldada suuliselt või kirjalikult (Mikiver jt 2001:48).

HMS § 5 lõikes 2 sätestatu kohaselt tuleb haldusmenetlus läbi viia eesmärgipäraselt ja

efektiivselt, samuti võimalikult lihtsalt ja kiirelt, vältides üleliigseid kulutusi ja ebameeldivusi isikutele. Kohustus vältida üleliigsete kulutuste ja ebameeldivuste tekitamist haldusvälisele isikule viitab ühest küljest proportsionaalsuse põhimõttele: valitud abinõu peaks võrreldes teistega olema lihtne, aitama saavutada taotletavat eesmärki kiiremini ja olema seejuures ka vähem kulukas (Mikiver jt 2001:48).

1.1.6 Objektiivsus ja selgitamiskohustus

Haldusotsuse tegemisel tuleb välja selgitada kõik otsustamisel olulised asjaolud, kuulata ära puudutatud isikute arvamused, kaaluda heas usus nende huve ja avalikku huvi ning hoiduda otsust mõjutada võivatest kõrvalistest kaalutlustest. Neid nõudeid on ka parima tahtmise juures väga raske täita ametnikul, kes on menetluse lõpptulemusest isiklукult huvitatud. (Aedmaa jt 2004:55). Seega haldusmenetluse õiglaseks läbiviimiseks on väga oluline, et asja menetlev ametnik on erapooletu. Objektiivsuse põhimõte tuleneb HMS § 10, kus on välja toodud ka ametniku taandamise alused. Samuti reguleerib antud valdkonda korruptsioonivastane seadus, mille alusel on võimalik ametniku kriminaalkorras karistada, kui tema otsuse tegemine ei ole objektiivne ning on mõjutatud (näiteks altkäemaks).

Haldusorganit võib vaadelda ka "kodaniku abilisena", kelle ametist tulenevaks ülesandeks on mitte üksnes formaalne aktide andmine ning sellele vältimatult eelneva menetluse läbiviimine, vaid ka hoolitsemine selle eest, et õiguslike teadmisteta ja asjaajamises mitteorienteeruvad inimesed oleksid võimelised tulemuslikult menetluses osalema (Aedmaa jt 2004:158). HMS § 36 lõikest 1 tuleneb kohustus, mille kohaselt peab haldusorgan menetlusosalisele või taotluse esitamist kaaluvale isikule nende soovil selgitama: millised õigused ja kohustused on menetlusosalisel haldusmenetluses; millise tähtaja jooksul haldusmenetlus eeldatavasti läbi viiakse ja millised on võimalused haldusmenetluse kiirendamiseks; millised taotlused, tõendid ja muud dokumendid tuleb haldusmenetluses esitada; milliseid menetlustoiminguid peavad menetlusosalised sooritama. Seega on selgitamiskohustus oluline menetluse läbipaistvuse ning efektiivsuse tagamiseks. Samuti aitab see menetlusosalistel mõista seda, miks näiteks kaalutusõiguse teostamisel on otsustatud toimida just nii nagu seda on tehtud, mitte teisiti.

1.2. Haldusakti koostamine

Haldusõiguse üks olulisemaid mõisteid on haldusakt. Haldusakti mõiste hõlmab ulatuslikku haldusabinõude gruppi, millel on ühised tunnused ning mis on allutatud ühistele õiguslikele regulatsioonidele (Maurer 2004:120).

Haldusakti mõiste on sätestatud HMS § 51 lõikes 1 ning selle kohaselt on haldusakt haldusorgani poolt haldusülesannete täitmisel avalik-õiguslikus suhtes üksikjuhtumi reguleerimiseks antud, isiku õiguste või kohustuste tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud korraldus, otsus, ettekirjutus, käskkiri või muu õigusakt.

1.2.1 Haldusakti funktsioonid ja liigid

Haldusakt on reguleeriva iseloomuga. Regulatsioon on õiguslikult siduv korraldus, tahteavaldus (või paljud üksteisega kooskõlastatud tahteavaldused), mis on suunatud õigusliku tagajärje saavutamisele. Õiguslik tagajärg seisneb selles, et haldusakti tagajärjel luuakse, muudetakse, tunnistatakse kehtetuks või kinnitatakse õigusi ja/või kohustusi. (Maurer 2004:121). Haldusakti üheks peamiseks funktsiooniks ongi abstraktse seaduse täpsustamine üksikjuhtumi reguleerimiseks.

Haldusakti funktsioonidena võiks veel välja tuua menetlusõigusliku, õiguskaitse ja haldustäite funktsioonid.

Haldusakti mõiste alla langeb väga palju erinevaid haldusabinõusid. Seepärast on võimalik haldusakte erinevatel alustel süstemaatiliselt liigitada. Eristamise ja liigitamise tähtsus seisneb erinevates õiguslikes tagajärgedes ning erines õiguskaitstes. (Mikiver 2002:24). Peamisel eristatakse soodustavaid ja koormavaid haldusakte. Soodustava aktiga on tegemist juhul, kui haldusaktiga saab haldusväline isik mingi õiguse või eelise võrreldes

teistega, näiteks õppetootus. Koormav haldusakt aga seevastu on isikule ebasoodne, sest enamasti sellega sekkutakse isiku õigustesse. Koormavaks haldusaktiks saab olla aga ka soodustavast haldusakti andmisest keeldumine. Lisaks võime eristada haldusakte, mis avaldavad mõju kolmandatele isikutele. Kui haldusakt on ühe isiku suhtes (reeglina haldusakti adressaat) soodustav, kolmanda isiku suhtes aga koormav, sekkudes tema subjektiivsetesse õigustesse, siis räägitakse kolmandat isikut mõjutavast (ka kolmikmõjuga) haldusaktist.

1.2.2 Haldusakti kõrvaltingimus ja selle lubatavus

Halduse praktikas on oluline osa haldusakti kõrvaltingimusel. Haldusakti põhiregulatsiooni täiendatakse nn kõrvaltingimusega. (Mikiver 2002:25). HMS § 53 alusel on haldusakti kõrvaltingimuse: haldusakti kehtivusaja piiramine kindlaks määratud tähtpäevast või tulevikus aset leida võivast sündmusest lähtudes; haldusakti põhiregulatsiooniga seotud lisakohustus; lisatingimus haldusakti põhiregulatsioonist tuleneva õiguse tekkimiseks; haldusakti hilisema muutmise, kehtetuks tunnistamise või kõrvaltingimuse kehtestamise võimaluse jätmine.

Kõrvaltingimuste eesmärk on tagada paindlikkus haldusülesannete täitmisel ja erinevate huvide arvestamine. Must-valged lahendused, kus haldusel on võimalus valida üksnes haldusakti andmise või mitteandmise vahel, ei vii paljudel juhtudel soovitatavate tulemusteni. (Aedmaa jt 2004:271). Kõrvaltingimuse kohaldamise näol on haldusorganile antud võimalus mõnes olukorras anda soodustav haldusakt keeldumise asemel.

Haldusorganil ei ole aga lubatud oma suva järgi kehtestada haldusaktile kõrvaltingimusi. Kõrvaltingimus on lubatav eelkõige HMS § 53 lõikes 2 sätestatud juhtudel. Kõrvaltingimuse kehtestamisel tuleb samuti lähtuda proportsionaalsuse põhimõttest ning samuti peab kõrvaltingimus olema kooskõlas seaduse ja õiguse mõtte ja eesmärgiga (Mikiver 2002:26).

1.2.3 Haldusakti teatavaks tegemine ja kehtivus

Haldusakti teatavaks tegemine ning kehtivus on omavahel tihedalt seotud, kuna HMS § 61 lõike 1 kohaselt hakkab haldusakt kehtima adressaadile teatavaks tegemisest või kättetoimetamisest alates, kui haldusaktis ei ole ette nähtud hilisemat kehtima hakkamist. Sama paragrahvi lõikes 2 on öeldud, et haldusakt kehtib kuni kehtetuks tunnistamiseni, kehtivusaja lõppemiseni, haldusaktiga antud õiguse lõpliku realiseerimiseni või kohustuste täitmiseni, kui seadus ei sätesta teisiti.

HMS-eelsel perioodil oli Riigikohtu halduskolleegiumi seisukohal, et „[h]aldusakti teatavaks tegemine peab toimuma viisil, mis võimaldab isikul anda igakülgse hinnangu haldusakti kohta ja seeläbi otsustada, kas haldusaktiga rikutakse tema õigusi või mitte.“ (Aedmaa jt 2004:309). Haldusakti kehtima hakates hakkab kulgema ka vaidlustamistähtaeg, mis haldusmenetluses on 30 päeva. Tagamaks haldusakti adressaadile võimaluse esitada vaie õigeaegselt, siis ongi oluline see, et haldusakt hakkaks kehtima alles adressaadile teatavaks tegemise hetkest. Juhul, kui haldusakt hakkaks kehtima tema allkirjastamise hetkest, siis võib tulla ette olukordi, kus haldusakti adressaat saab haldusakti kätte alles peale vaide esitamise tähtaega.

Haldusakti teatavaks tegemine on võimalik kättetoimetamise teel või vabas vormis. Kättetoimetamise all mõeldakse üldjuhul haldusakti originaali või kinnitatud koopia toimetamist (tähitud postiga või isiklikult üle andes) haldusakti adressaadile. Üldreegli kohaselt tuleb haldusakt kätte toimetada isikule, kellele see paneb peale kohustusi või keelde või kelle õigusi võib see muul viisil piirata, sh isikule, kelle taotlus jäetakse täielikult või osaliselt rahuldamata (nt sotsiaaltoetust makstakse taotletust vähem), samuti kolmandatele isikutele, kelle õigusi võib riivata adressaadile antud soodustus (nt ehitusluba hoonele, mis varjab naabri eluruumis valguse) (Aedmaa jt 2004:309). Samuti on oluline, et kätte toimetatakse haldusakt, millega tunnistatakse kehtetuks varasem soodustav haldusakt. Vabas vormis võib aga isikule teatavaks teha näiteks soodustavad haldusaktid.

1.2.4 Haldusakti õiguspärasus

HMS § 54 sätestab, et haldusakt on õiguspärane, kui ta on antud pädeva haldusorgani poolt andmise hetkel kehtiva õiguse alusel ja sellega kooskõlas, proportsionaalne, kaalutusvigadeta ning vastab vorminõuetele. See säte nõuab nii HMS-s endas, kui ka eriseadustes sisalduvatest nõuetest ja haldusõiguse põhimõtetest kinnipidamist (Aedmaa jt 2004:271). Antud paragrahvist lähtuvalt jaotatakse haldusaktile kehtestatud nõuded formaalseteks ning materiaalseteks.

Haldusakti materiaalse ehk sisulise õiguspärasuse eeldused on: haldusakti andmisel on õiguslik alus; haldusakt on kooskõlas kehtivate seadustega; haldusakt on proportsionaalne; puuduvad kaalutusvead; on järgitud õiguse üldpõhimõtteid (Aedmaa jt 2004:271). Nimetatud haldusakti materiaalse õiguspärasuse eeldustena välja toodud punkte on aga käesolevas töös juba eespool käsitletud.

Haldusakti formaalse õiguspärasuse eeldusteks on aga pädevus-, menetlus- ja vorminõuete järgimine (Mikiver 2002:28). Kui haldusmenetluses kehtis vormivabadus, siis vastupidiselt on haldusakti andmisel omad reeglid. HMS §-s 55 on välja toodud haldusakti vorm. Selle alusel peab haldusakt olema selge ja üheselt mõistetav. Samuti on sätestatud, et haldusakt antakse kirjalikus vormis, kui seaduse või määrusega ei ole sätestatud teisiti. Lisaks võib haldusakti anda muus vormis edasilükkamatu korralduse tegemiseks. Nimetatud paragrahvis on välja toodud ka andmed, mis peavad olema haldusaktil.

Menetlusnõude järgimiseks tuleb kontrollida, kas on täidetud järgmised menetlusnormid: taandamine (HMS § 10); informatsiooniõigused (HMS § 36, 37); ärakuulamine (HMS § 40); teiste haldusorganite osalemine, kui see on nõutav (HMS § 16); piisav asjaolude uurimine, tõendite kogumine (HMS § 6 ja § 38). (Mikiver 2002:28)

Haldusakti õiguspärasuse vormi juurde kuulub põhimõtteliselt ka põhjendamise kohustus (Maurer 2004:159). Õigusriigi põhimõttest tulenevalt on igal isikul, kes leiab, et tema õigusi on riivatud, õigus olla informeeritud toimunud riive põhjustest (Aedmaa 2001:530). Samuti tuleneb see põhimõte ka HMS § 56, mis ütleb, et kirjalik haldusakt ja soodustava

haldusakti andmisest keeldumine peab olema kirjalikult põhjendatud. Samuti on kohustus esitada see põhjendus haldusaktis või menetlusosalisele kättesaadavas dokumendis, millele on haldusaktis viidatud.

Üheks haldusakti põhjendamise eesmärgiks on tagada see, et haldus teeks sisult võimalikult õige ning õiglase otsuse. Sellisel viisil annab haldusakti põhjendamise kohustus olulise garantii, et kaalutakse asjatundlikult kõigi asjast huvitatud isikute huve ning ühtlasi rakendatakse asjakohaselt objektiivset õigust. Isik ei tohi olla üksnes riigi tegevuse objektiks, riik ja üksikisik peavad tegutsema rohkem partnerluse põhimõttel ning avalike funktsioonide täitmisel teineteist toetama. (Aedmaa 2001:530)

1.2.5 Haldusakti muutmine ja kehtetuks tunnistamine

HMS § 61 lõikes 2 on sätestatud haldusakti kehtivuse lõpp. Antud sätte kohaselt on haldusakti kehtivuse lõppemise üheks võimaluseks haldusakti kehtetuks tunnistamine. Selle võimaluse kohta on HMS-s (§ 64) sätestatud ka tingimused, millal on kehtetuks tunnistamine lubatav. Seega võib haldusakti kehtetuks tunnistada haldusorgani poolt kaalutusõiguse alusel, kui seadus ei keela haldusakti kehtetuks tunnistada või ei kohusta seda kehtetuks tunnistama. Samuti on sätestatud, et haldusakti kehtetuks tunnistamise kohta sätestatud kohaldatakse ka haldusorgani poolt haldusakti muutmise ja kehtivuse peatamise suhtes.

Haldusakti kehtetuks tunnistamine vormistatakse iseseisva haldusaktiga (HMS § 70 lõige 1). Seega tuleb haldusakti kehtetuks tunnistamist menetleda samamoodi kui haldusakti andmist – menetlusosalisele tagada tema õigused, kui kehtetuks tunnistamine toimub isiku kahjuks, anda talle võimalus oma arvamuse esitamiseks jne. (Mikiver 2002:36). Haldusakti õigusjõud piirab haldusakti tühistamist halduse poolt, kuid ei välista seda täielikult. Et konkretiseerida haldusakti tühistamise lubatavuse piire tuleb eristada: 1) õiguspäraseid ja õigusvastaseid haldusakte; 2) haldusakti soodustavat, neutraalset või koormavat mõju. (Pilving 1998)

Sõltuvalt sellest, kas tühistatav haldusakt on õigusvastane või õiguspärane, on tühistamise eesmärk erinev. Esimesel juhul on tühistamise eesmärk administratsiooni vigade parandamine, teisel juhul peetakse silmas vajadust arvestada muutunud õigusliku või faktilise olustikuga. Seega on kriteeriumina oluline haldusakti õiguspärasus just haldusakti andmise hetkel, mitte aga hilisem õigusvastaseks muutumine, või vastupidi, õigusvastasuse äralangemine. (Pilving 1998)

Arvestada tuleb ka haldusakti mõju adreessadile. Soodustav on haldusakt, mis annab adreessadile mistahes subjektiivse avaliku õiguse. Koormav haldusakt paneb kodanikule peale juriidilise kohustuse või piirab tema subjektiivset õigust. Vahepeale jäävad haldusaktid, millega jäetakse rahuldamata isiku taotlus õiguse andmiseks. Samas on võimalikus ka haldusaktid, mis on üheaegselt soodustavad kui ka koormavad (nn segamõjuga haldusaktid). Üldjuhul on adreessaat huvitatud kohustava haldusakti tühistamisest ja soodustava haldusakti kehtimajäämisest. Haldusakti muutmisel võib huvi olla ka vastupidine, näiteks juhul kui koormava haldusaktiga peale pandud kohustust suurendatakse veelgi. Haldusakti muutmisel ei tule seega arvestada mitte haldusakti enda iseloomu, vaid seda, kas muudatus on koormav või soodustav (Pilving 1998; viidatud Erichsen 1992:287). (Pilving 1998)

HALDUSMENETLUS VANGLAS

Vangistusseaduse § 1¹ alusel on vanglates alates 01.04.2003. aastast kohaldatud haldusmenetluse seaduse sätteid. Seega ei tulene vanglates koostatavatele haldusaktidele ja toimingutele esitatavad nõuded mitte ainult vangistusseadusest ning selle rakendusaktidest, vaid ka haldusmenetluse seadusest.

2.1 Vangla ja kinnipeetava roll haldusmenetluses

Vangla on haldusmenetluses haldusorganiks. Vanglal on seega õigus sooritada haldustoiminguid ning anda haldusakte. Reeglina annab vangla haldusakte ning sooritab toiminguid kinnipeetavate suhtes. Kuigi kinnipeetav viibib vanglas, ehk haldusorgani territooriumil ning on sellest ka sõltuv, siis haldusmenetluse raames on kinnipeetava näol tegemist üksikisiku ehk kodanikuga. Oma haldusaktidega vangla loob, muudab ning lõpetab peamiselt kinnipeetavate õiguseid ning sooritab ka nende suhtes võimalikke haldustoiminguid. Samas aga ei mõjuta vangla toimingud ja haldusaktid mitte ainult kinnipeetavaid, vaid ka näiteks personali või kinnipeetava lähedasi. Näiteks puudutab pikaajalise kokkusaamise võimaldamine ka neid isikuid, kes kinnipeetavaga kokkusaamisele tulevad. Üldjuhul aga on siiski vanglaga seotud haldusmenetluses haldusvälisteks isikuteks ehk üksikisikuteks kinnipeetavad. Seega on kinnipeetav menetlusosaline isik, kelle suhtes vangla viib läbi haldustoiminguid, mis tähendab, et ka temal on menetluses oma õigused ja kohustused.

2.2 Vanglaametniku roll haldusmenetluses

HMS § 8 lõikest 2 tulenevalt määratakse haldusorgani siseselt isikud, kes tegutsevad haldusmenetluses haldusorgani nimel, kui seaduses või määruses ei ole sätestatud teisiti.

Seega, kui seaduses või määruses on kindlalt määratud ametnik, kes tohib haldusakti anda või haldustoimingut sooritada, siis ei tohi ükski teine ametnik seda tema eest teha. Näiteks tulenevalt vangistusseaduse (edaspidi VS) § 32-s sätestatud lühiajalisele väljasõidule saab loa anda ainult vangla direktor ning ükski teine ametnik seda teha ei tohi. Samas on aga VS alusel võimalik vanglas sooritada mitmeid toiminguid, mille puhul ei ole määratletud ametnikku, kes seda tegema peaks. Seega on jäetud see vangla otsustada, kelle pädevusse toiming jätta. Pädevused pannakse paika aga näiteks kodukorra, käskkirja või ametijuhendiga.

2.3 Haldusakt ja haldustoiming vanglas

Üldiselt võiks jaotada haldusmenetluse vanglas haldusakti andmise menetluseks ning haldustoimingu tegemise menetluseks. Vangistusseadusest tulenevalt on peamisteks vanglas antavateks haldusaktideks: täiendavate julgeolekuabinõude kohaldamise käskkiri, kinnipeetavale erandkorras lubatavate asjade loa andmise otsus, kinnipeetava tööle ja töölt vabastamise otsus, lühiajalisele väljasõidule lubamise käskkiri, käskkiri kinnipeetavale distsiplinaarkaristuse määramiseks, kinnipeetavale soodustuse kohaldamine.

HMS § 14 lõige 1 alusel võiks kinnipeetav esitada taotluse toimingu sooritamiseks vabas vormis, see tähendab, et ka suuliselt. Samas tuleb vanglas toimida vangistusseaduse § 1¹ lõike 4 kohaselt, mis sätestab, et kõik taotlused haldustoimingute sooritamiseks tuleb esitada kirjalikult, kui justiitsminister ei ole määrusega lubanud teisiti. Seega tekib küsimus, et kas kinnipeetav peab oma õiguste realiseerimiseks alati kirjaliku taotluse esitama? Reaalselt tuleb kinnipeetaval aga esitada kirjalik taotlus vaid juhul, kui tema õiguse realiseerimine sõltub vanglaametnikest. Näiteks ei pea taotlust esitama eluosakonna kinnipeetav helistamiseks telefoniautomaadiga, millele on tal vaba juurdepääs. Küll aga peab esitama taotluse kinnipeetav, kes viibib lukustatud kambris ning seetõttu tal puudub juurdepääs telefonile. Sisuliselt võib öelda, et vanglas on kaks võimalust haldustoimingu sooritamiseks: vangla algatusel (läbiotsimine, kirja kättetoimetamine) või kinnipeetava taotluse alusel (laost esemete saamiseks, kokkusaamised). Lisaks on vanglas haldustoimingute puhul ametnike huvides oluline fikseerida toimingu sooritamine ehk jätta

jälg sellest, et toiming on sooritatud. Fikseerides toimingu sooritamise ei ole hiljem võimalik väite, et taotlusele ei ole reageeritud või reageeriti liiga hilja.

2.4 Olmeelektronika kasutamise lubade andmise õiguslikud alused

VS § 31 lg 2 kohaselt võib vangla direktori või tema poolt määratud isiku loal kinnipeetaval olla isiklik raadio, televiisor, video- või helikassetmagnetofon või muid vaba aja veetmiseks vajalikke esemeid, kui nende kasutamine ei riku vangla sisekorraeeskirju (edaspidi VSE) ega häiri teisi isikuid. Kuna vangistusseaduse kontekstis on tegemist süüdimõistetuga siis vahistatutele välja toodud paragrahv ei laiene. Vahistatute puhul tuleb aga antud juhul vaadata VS § 93 lõiget 3, mille alusel võib vahistatul olla kambris raadio või televiisor vangla direktori või tema poolt määratud isiku nõusolekul. Nimetatud VS sätteid formaalselt võrreldes saab järeldada, et kui VS § 31 lg 2 puhul on seadusandja sidunud kinnipeetavale lubatava raadio, televiisor, video- või helikassetmagnetofon või muu vaba aja veetmiseks vajaliku eseme kinnipeetavaga, kuid VS § 93 lg 3 tulenevalt on raadio või televiisori võimaldamine vahistatule seostatud kambriga, kus vahistatu viibib.

Samuti peab töö autor oluliseks välja tuua olmeelektronika kasutamise loa andmisest keeldumise alused. Vangistusseadusest tulenevalt võiks loa andmisest keeldumise aluseks olla see, et seadme kasutamine ei riku vangla sisekorraeeskirja ega häiri teisi isikuid ning kindlasti ka elektriseadme kasutamise kulude katmine kinnipeetava poolt. Vangla sisekorraeeskirjas on täpsustatud, et kulude katmise korra ning normid kehtestab justiitsminister käskkirjaga. Seadme kasutamisega sisekorraeeskirja rikkumine ning teiste isikute häirimine on aga üldjuhul ikkagi vaid seadme äravõtmise aluseks, mitte esialgselt loa andmisest keeldumise aluseks. Seega võib öelda, et peamiseks argumendiks keeldumisel on see, kui on ette näha kinnipeetava poolt seadme kasutamise kulude mittekatmist. Samas on praktikas keeldutud ka näiteks siis, kui kinnipeetaval on kehtivaid distsiplinaarkaristusi.

Kinni peetavale isikule vaba aja veetmiseks vajaliku eseme kasutamiseks loa andmise või

selle andmisest keeldumise näol on tegemist kaalutusõigusega. Antud juhul on vangla direktoril või tema poolt määratud isikul võimalik otsustada, kas lubada taotletud vahendit või mitte. Tallinna Vangla kodukorra punkti 14.5.6 alusel on otsustamise pädevus jäetud vangistusosakonna juhatajale.

2.5 Õiguse üldpõhimõtete kohaldamine

Vangistusseaduse § 31 lg 2 ning § 93 lg 3 tulenevate süüdimõistetutele ja vahistatutele kohaldatava sätete erinevus on tekitanud mitmeid arusaamatusi. Vanglate praktika antud küsimuses jaguneb kaheks, ühelt poolt lähtutakse seadusandja tahtest VS § 93 lg 3 kohaselt siduda raadio või televiisori lubamine konkreetse kambriga, teiselt poolt aga lähtutakse sellest, et ka vahistatutele raadio või televiisori lubamine on seotud vahistatuga ehk isikuga, kes taotleb vaba aja veetmise vahendit. Sarnases küsimuses on aga esitatud küsimus ka õiguskantslerile, kes sisuliselt leidis, et vahistatule raadio või televiisori lubamine tuleks siiski seostada vahistatu isikuga, mitte kambriga. Samuti on õiguskantsler märkinud, et ühe vaba aja veetmise vahendi olemasolu mitme vahistatuga kambris ei saa olla aluseks teis(t)ele selle kambri vahistatu(te)le isikliku vaba aja veetmise vahendi kasutamise mitte lubamiseks. Seega nagu kaalutusõiguse adressaadil üldiselt, nii peaks olema ka vahistatul subjektiivne õigus kaalutusõiguse õiguspärasele teostamisele. Oma seisukoha põhimotiivina on õiguskantsler lähtunud ka PS § 12 lõikest 1, mille sisuks on see, et võrdsed koheldakse võrdselt ja ebavõrdsed ebavõrdselt. Nii vahistatult, kui ka kinnipeetavalt (süüdimõistetult) on võetud vabadus, seega tuleks neid kohelda kui võrdsed. See tähendaks, et sidudes VS § 93 lg 3 tulenev luba kambriga ning VS § 31 lg 2 tulenev luba isikuga, siis oleks tegemist võrdsusõiguse rikkumisega. Antud juhul on õiguskantsler veel märkinud, et VS § 93 lõikes 3 on sõnaga kamber rõhutatud vahistatu ja kinnipeetava (süüdimõistetu) erisugust liikumisvabadust. (Õiguskantsleri kantselei 2004:136-139). Seega välistamaks võrdsusõiguse rikkumist, siis vangla ei saa vahistatule seadme andmisest keelduda põhjusel, et kambris juba on üks seade. Antud juhul leiab töö autor, et nimetatud sätteid võrreldes, peaksid olema nii vahistatutele, kui ka süüdimõistetutele vähemalt võrdsed õigused erinevatele elektroonika vahenditele. Siinkohal on väga oluline rõhutada vahistatute ja süüdimõistetute erinevust tulenevalt

süütuse presumptsioonist. Seetõttu oleks alusetu piirata vahistatu, kes ei ole põhiseaduse tähenduses kuriteos süüdi enne, kui vastav kohtuotsus on jõustunud, õigusi rohkem, kui süüdimõistetul, kelle kohta on vastav kohtuotsus juba jõustunud.

Samuti on oluline aga ka õiguspärase ootuse põhimõte, mis kaitseb isiku ootust ja usaldust selle eest, et isikult ei võetaks ära riigilt talle antud õigusi, mida ta on juba asunud realiseerima. Seega, kui kinnipeetavale on kord juba luba antud, siis on kinnipeetaval tekkinud ootus, et antud luba ka kehtib ning ta saab kasutada soovitud eset. See tähendab ka, et eset, mille kasutamiseks on luba olemas, ei saa kinnipeetavatelt niisama ära võtta, vaid selleks peab olema ka põhjendus. Näiteks võib aga eset ära võtta juhul, kui on tekkinud põhjendatud kahtlus, et erandkorras lubatava eseme sisse on peidetud mõni keelatud ese (VS § 68 alusel). Samas tuleb aga läbiotsimine läbi viia võimalikult lühikese aja jooksul ning tulemuste põhjal saab hinnata, kas luba tunnistatakse kehtetuks või ei. Esemehõive äravõtmine tuleb seetõttu siiski kõne alla vaid juhul, kui tõesti on olemas kahtlus, et esemesse on peidetud keelatud asju (näiteks kleebis on rikutud). Siinkohal on aga kindlasti oluline, et kui ese on ära võetud ning sealt ei leita keelatud asju, siis tuleb vanglal see ese tagastada, kuna siis puudub alus eseme ära võtmiseks. Seega on soodustava haldusaktiga lubatud eset võimalik enne haldusakti kehtetuks tunnistamist ära võtta vaid siis, kui selgub, et sinna sisse on peidetud keelatud esemeid, vastasel korral oleks aga tegemist õiguspärase ootuse põhimõtte rikkumisega.

2.6 Loa vormistamine ja kehtetuks tunnistamine

Olmeelektroonika lubade näol on tegemist soodustavate haldusaktidega, mis tähendab, et vangla ise seda omalt poolt kinnipeetavale pakkuma ei hakka ning seega tuleb soovi korral seda taotleda kinnipeetavatel endal. Lihtsustamaks aga kinnipeetavatel taotluse kirjutamist on Tallinna Vangla kodukorra lisades toodud vastav vorm, kuhu on jäetud ruumi vangla poolse otsuse kirjutamiseks. Blanketile annab raamatupidaja märke isiku rahalisest seisust ning enda arvamuse loa saamiseks esitavad inspektor-kontaktisik ja vangistusosakonna peaspetsialist, kuid lõpliku otsuse teeb vangistusosakonna juhataja.

Loa vormistamise juures on oluline järgida ka haldusakti teatavakstegemise nõudeid. Üldjuhul vormistatakse vastus kinni peetava isiku poolt esitatud taotlusele. Samas tuleb ette ka olukordi, kus keeldumine nõuab pikemat ja põhjalikumalt selgitust ning siis vormistatakse soodustava haldusakti andmisest keeldumiseks eraldi haldusakt.

Kui kinnipeetav on rikkunud erandkorras lubatud asja kasutamise nõudeid või on muu põhjus vahendi äravõtmiseks, siis tuleb see vormistada korrektselt. Kuni positiivne haldusakt (antud juhul luba) kehtib, ei tohi eset niisama ära võtta. Riigikohus on sama mõtet väljendanud veidi teistsuguses asjas tehtud lahendis 3-3-1-2-01, kus leidis, et kui haldusakt on kehtiv ja näeb ette õiguse nõuda toimingut, siis ei saa haldusorgan keelduda toimingu sooritamisest isegi juhul, kui haldusakt ei ole õiguspärane, põhjendatud või otstarbekas. Juhul, kui on aga alust arvata, et erandkorras lubatud asja sisse on peidetud keelatud esemeid, siis võib asja ka enne loa kehtetuks tunnistamist kinnipeetavalt kambrist ära võtta VS § 68 lg 1 alusel läbiotsimise teostamiseks. Muudel juhtudel, näiteks raha maksmata, häirib teisi isikuid, tuleb aga luba enne kehtetuks tunnistada ja alles selle alusel saab eseme kambrist ära võtta.

Luba ei muutu kehtetuks iseenesest, vaid see tuleb kehtetuks tunnistada. Sealjuures tuleb arvestada kõikide HMS § 64 lg-st 3, § 66 lg-test 2 ja 4 ning §-st 67 tulenevate nõuetega ning tuua need haldusaktis välja. Näiteks võib tuua juhtumid, kus kehtetuks tunnistamiseks oli jäetud võimalus haldusaktis, kui hiljem on asjaolud muutunud selliseks, et neil tingimustel ei oleks haldusakti antud, kui haldusaktiga oli seotud lisakohustus ja isik ei ole seda täitnud. Sellise haldusakti teatavakstegemisel tuleb lähtuda HMS § 62 lg-st 2 ja haldusakt tuleb isikule teatavaks teha samuti kättetoimetamisega.

UURIMUSTÖÖ ANALÜÜS JA KOKKUVÕTTED

3.1 Uurimisprobleemi metoodika ja püstitus

Käesoleva töö eesmärgiks oli pakkuda välja võimalusi, et vanglates antavad olmeelektronika kasutamise load oleksid õiguspärased, ehk et vähem neist kohtus kehtetuks tunnistatakse. Seejuures on kõige olulisem välja selgitada haldusaktide andmisel tehtud peamised vead ehk põhjused, mille tõttu olmeelektronika kasutamise lubadest paljud kohtus kehtetuks tunnistatakse.

Töö hüpotees on: Olmeelektronika kasutamise load vanglates ei ole õiguspärased.

Uurimustöö eesmärgi saavutamiseks ning hüpoteesi lahendamiseks viis käesoleva töö autor läbi kvantitatiivset uurimismeetodi, mille puhul kogutakse teatud informatsiooni suure hulga juhtumite kohta (Neuman 1991). Uurimustöö aineistiku moodustavad ankeetküsitlus, mis on läbi viidud kinni peetavate isikute seas. Samuti viis töö autor läbi kvalitatiivse uurimuse, kasutades uuringu läbiviimiseks erinevaid dokumente ja õigusakte. Uurimisprotsessis lähtub autor empiirilisest materjalist (nt literateeritud intervjuudest, vestlustest, vaatlusraportitest, kirjalikest dokumentidest), tõlgendab seda ja toob analüüsi ning võrdluste abil esile tähelepanu väärivad teemad uuritava maastiku vaatluspunktideks, kodeerib need ja kujundab üldisemateks klassifikatsioonikategooriateks (Hirsjärvi jt 2005:243). Uuritavatest dokumentidest toob töö autor välja peamiselt kinnipeetavate taotlused olmeelektronika kasutamiseks ning vangla vastused nimetatud taotlustele, kuna just nende uurimise ja analüüsimise põhjal peab autor võimalikuks leida lahendus püstitatud probleemile, ehk kinnitada või lükata ümber hüpotees.

3.2 Uurimustöö tulemus

3.2.1 Ankeetküsitluse tulemused

Töö autor viis ankeetküsitluse läbi Tallinna Vangla II eelvangistushoone I korrusel kõigis 42-s kambris. Uuringu läbiviimiseks on valitud kambrid selle põhjal, et vastata saaksid nii vahistatud kui süüdimõistetud, kuid samas oleksid nad ka võrdsetes tingimustes. Samas ei pidanud töö autor vajalikuks küsitleda kõiki nendesse kambritesse paigutatud isikuid ning ankeete sai iga kamber. Ankeete ei tagastanud 7 kambrit ning 12 kambrit tagastas osaliselt täidetud ankeedi. Täielikult täidetud 23-st ankeedist täitsid neist 11 süüdimõistetud ning 12 vahistatud.

Ankeetküsitluse peamiseks eesmärgiks oli selgitada välja, kui palju teavad kinni peetavad isikud oma õigustest seoses olmeelektroonikaga vanglas. Antud juhul pidas autor vajalikuks see välja selgitada eelkõige seetõttu, et viimaste aastatega on sagenenud kinni peetavate isikute kaebused/ vaided Justiitsministeeriumile, mis annab alust arvata, et nende teadlikkus oma õigustest on kasvanud.

Küsitluse põhjal selgus, et ankeedi täitnud isikutest 8 on saanud keelduvaid vastuseid olmeelektroonika loa taotlemisel. Samas ei saa tuua ühest põhjendust, sest tulemused jagunes üsna võrdselt. Kolmel korral oli märgitud nii kehtivaid distsiplinaar karistusi, kui ka puuduv raha ning kahel korral eelnev korra rikkumine seoses elektroonikaga. Oluline on aga välja tuua asjaolu, et ei ole välja toodud muid põhjendusi, miks vangla on keeldunud loa andmisest. Eelnev annab aga alust arvata, et vangla on piisavalt põhjendanud loa andmisest keeldumist ning seega on täitnud haldusakti põhjendamise kohustust. Samas tuleneb aga ankeetküsitlusest, et kinni peetavad isikud ei ole alati saanud kirjalikku vastust, mis taotluse rahuldamise korral ei ole alati vajalik, kuid vangla poolse keeldumise puhul kindlasti nõutav. Seega võib järeldada, et vangla on küll andnud isikutele mõistlikud põhjendused, miks on loa andmisest keeldunud, kuid seda ei ole tehtud kirjalikus vormis, vaid vabas vormis vestluse teel, mis aga ei ole hea halduse tava kohane, sest piiravad, keelduvad, kohustavad jne otsused tuleks teatavaks teha ka kirjalikult. Antud juhul on isik, kes soovib vastavat luba sundolukorras, kus olmeelektroonika taotlusi menetleb vangla

ilma, et oleks need registreerinud ning seega ei ole võimalik hiljem tõestada, kas isik üldse on esitanud taotluse. Kui isik leiab, et tema õigusi on piiratud ning ta soovib esitada vaiet, siis ilma vangla poolse keelduva haldusaktita saaks ta kõigepealt vaidlustada vangla toimingut, millega jäeti haldusakt andmata ning peale seda on tal võimalik vaidlustada keelduv vastus. Seega võib sellisel juhul pidada vangla tegevust ka vastuolus HMS § 5 lg 2 mille kohaselt tuleks haldusmenetlus läbi viia viisil, mis muu hulgas välistaks üleliigsed kulutused ja ebaseaduslikud isikule.

Allolevas tabelis on välja toodud kinni peetavate isikute arvamus selle kohta, kui palju on neile teada olevalt aega vanglal vastata olmeelektroonika loa taotlusele. Küsimus oli esitatud vastusevariantidega.

Tabel 1 Menetlustähtaeg kinni peetavate isikute arvates

Vastamise tähtaeg	Vastatud (%-s)
35 päeva	13
30 päeva	65,2
25 päeva	0
20 päeva	4,4
Ei ole sätestatud	17,4

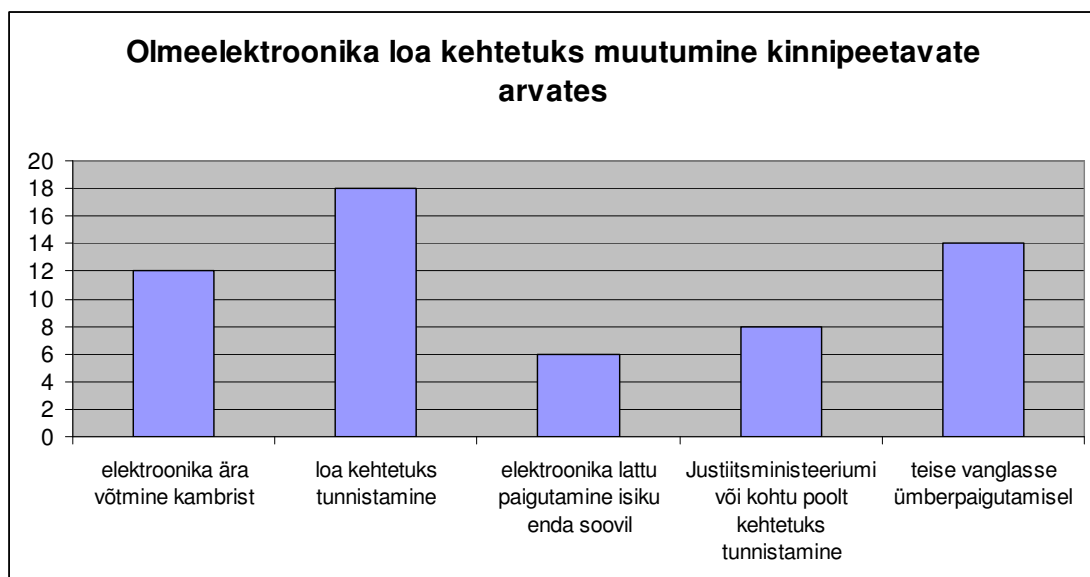
Lähtuvalt tabelist on 65 % vastanutest leidnud, et Tallinna Vanglal on olmeelektroonika taotlusele vastamiseks aega 30 päeva. Samuti on mitmed inimesed leidnud, et tähtaeg on vastavalt 35 või 20 päeva. Käesoleva töö autor aga ei pea eeltoodud vastuseid õigeks, sest vangistusalaõigustest ning ka haldusmenetluse seadusest ei tulene otseselt tähtaega, mille jooksul oleks vangla kohustatud taotlusele vastama. Samas tulenevalt haldusmenetluse põhimõtetest, eelkõige eesmärgipärasusest, siis peaks vangla menetluse läbi viima võimalikult lihtsalt ja kiirelt. Mõistlikuks tähtajaks ei saaks pidada näiteks kahte kuud. Tulenevalt menetlustähtajast sisaldas töö autori poolt koostatud ankeetküsitlus ka küsimust, kas isikud on saanud enda arvates alati vastuse õigeaegselt. Selle küsimuse puhul leidis 65% vastanutest, et nad ei ole saanud õigeaegselt vastust. Siinkohal märgib töö autor, et kõik vastanutest olid eelmise küsimusele seoses vastamise tähtajaga vastanud, et see on

30 või 35 päeva. Töö autor on aga seisukohal, et ühe taotluse menetlemise tähtaeg ei tohiks ületada oluliselt 30 päeva, sest sel juhul ei oleks tegemist enam menetluse efektiivse ja kiire lahendamisega. Samuti, tekib autoril küsimus, mis hetkel peaks isikul olema vanglasisesel arvel raha. Tallinna Vangla praktika näitel kontrollitakse rahalisi vahendeid esmase asjana. Seega, kui menetletakse üle 30 päeva ning rahaline seis on kontrollitud esimese 5 päeva jooksul ja peale mida on kinni peetavale isikule võimaldatud kasutada poe teenuseid, siis taotluse rahuldamise hetkeks ei pruugi isikul enam olla arvel piisavalt vahendeid. Siinkohal teeb töö autor Tallinna Vanglale ettepaneku täiendada kodukorda sättega, mille kohaselt lahendatakse kinni peetavate isikute taotlused 30 päeva jooksul, kui seadus ei näe ette teisiti. Antud sätet oleks võimalik kohaldada ka muude vanglas esitatavate taotluste puhul.

Ankeetküsitluse põhjal on kõik vastanud isikud teadlikud Tallinna Vangla kodukorra punktist, mitte kohaselt on nad kohustatud esitama taotluse olmeelektroonika kasutamiseks kodukorra lisas toodud vormil. Samas töö autor leiab, et HMS § 14 lg 1 kohaselt on õigus isikul esitada taotlus vabas vormis, sest vangistusseadusega ega vangla sisekorraeeskirjaga ei ole sätestatud teisiti, ega jäetud ka võimalust, mille alusel saaks kehtestada kindla vormi. Seega ei saa Tallinna Vangla direktori käskkiri astuda üle HMS-st tulenevate nõuete, mille kohaselt võib esitada taotluse vabas vormis. Töö autor on seega seisukohal, et kehtiva õiguskorra alusel saab Tallinna Vangla kodukorra lisana toodud olmeelektroonika kasutamise vorm olla ainult soovituslik ning vastav muudatus tuleks sisse viia ka Tallinna Vangla kodukorda.

Kinni peetavate isikute teadlikkus kehtivast õiguskorrast seoses vahistatu või süüdimõistetud olmeelektroonika taotlemisest on madal. Uuringu käigus selgus, et vaid 21% isikutest teadis, et vahistatul võib olla kambris valikuliselt, kas raadio või televiisor, kuid süüdimõistetul võimaluse korral ka mõlemad. Samuti võib siinkohal välja tuua asjaolu, et süüdimõistetute teadlikkus oli natukene parem. Antud erinevus võib tulla süüdimõistetute otsesest kokkupuutest sellega, kui talle vahistatuna lubatu kambrisse üks ese, kuid süüdimõistetuna sai kontaktisiku vahendusel teada, et kambris võib olla ka mitu eset. Uuringu läbiviimisel lähtus autor põhimõttest, et nii vahistatud, kui süüdimõistetud oleksid võrdses tingimustes. Seega olid kõik vastanud isikud paigutatud eelvangistushoone lukustatud kambritesse ning enamjaolt kehtivad neile ka ühesugused piirangud (välja

arvatud vahistatutel, kellel on suhtlemispiirangud). Töö autor on seisukohal, et tõlgendades seadust selliselt, et vahistatule võib kambrisse lubada ühe eseme ning süüdimõistetule mitu, ei ole proportsionaalne. Näiteks HMS-st tulenev põhimõte, et õigusakt ja toiming peavad olema kohane, vajalik ja proportsionaalne eesmärgi suhtes. Õigusaktina tuleb siinkohal käsitleda vangistuseseadust, millega vastavad olmeelektroonika loa taotlemisel õigused/piirangud tulenevad ning väga oluliseks peab autor HMS § 3 lg 2 sõnastusest väljendit „eesmärgi suhtes“. Antud juhul on süüdimõistetud ja vahistatu küll näiliselt võrdses tingimustes, kuid väga tähtis on vahet teha asjaolul, et süüdimõistetud isik on vanglas seetõttu, et tema suhtes on jõustunud kohtuotsus, mille on temalt võetud vabadus ning seega on tema vanglas viibimise üheks peamiseks eesmärgiks karistuse täideviimine. Samas vahistatu viibib vanglas kahtlusalusena, mistõttu ei saa pidada tema seal paiknemise eesmärgiks karistuse täideviimist. Lähtudes sellest, et eeluurimise all oleva isiku paigutamine vanglasse ei ole eesmärgiga teda karistada, siis ei tohiks piirata tema õiguseid suuremal määral, kui seda on piiratud süüdimõistetul (siinkohal tuleb välja jätta suhtlemispiirangud seoses kriminaalmenetluse läbiviimisega). Autor leiab ka, et näiteks raadio ja televiisori lubamine ühele vahistatule oleks tema õigusi vähem piirav, sellega ei rikutaks kolmandate isikute ega üldsuse õigusi ning see ei tooks riigile kaasa ka kõrget finantskoormust, mistõttu ei ole piirang vajalik.

Joonis 1. Kinni peetavate isikute arvates loa kehtetuks muutumise viisid

Lähtudes joonisel 1 kajastuvatest tulemustest võib öelda, paljud kinni peetavad isikud ei tea, millal lõpeb nende olmeelektronika loa kasutamise luba. Täpsustamaks joonist, märgib töö autor, et kuna valida võis mitu varianti siis iga vastusevariandi puhul sai maksimum tulemuseks olla 23. Mitmed inimesed on aga leidnud, et luba muutub kehtetuks ka muudel tingimustel, näiteks lattu paigutamisel, kambrist ära võtmisel või isiku teise vanglasse ümberpaigutamisel. Käesoleva töö teoreetilises osas on autor käsitlenud haldusakti kehtivust ning välja on toodud, et tulenevalt HMS-st kehtib haldusakt kuni pädeva organi poolt kehtetuks tunnistamiseni. Seega on suures osas kinni peetavate teadmised olmeelektronika loa kehtivusest kehvad. Antud olukorras aga, kus isikud ei tea oma õigustest võib esineda vangla poolset õigusrikkumist. Autor toob välja näitena olukorra, kus isik soovib ise oma raadiot paigutada lattu, sest kambris, kuhu isik paigutati oli teisel isikul juba raadio olemas ning Tallinna Vangla praktikas ei ole see lubatud. Asjaoludest tulenevalt, isikul on luba kasutada kambris raadiot, taotleb ise selle paigutamist lattu, seda ka tehakse, kuid vangla ei tunnista luba kehtetuks. Kui nüüd isik paigutatakse kambrisse, kus ei ole raadiot ning soovib seda uuesti, siis Tallinna Vangla praktika kohaselt esitab isik uue taotluse, kuigi tal tegelikult eelmine luba veel kehtib ning selle alusel oleks tal õigus nõuda raadio kambrisse. Kuid uue taotluse menetlemine võtab taaskord aega ning see ei ole otstarbekas, kuna eelnev luba kehtib. Sellise olukorra välistamiseks teeb töö autor Tallinna Vanglale ettepaneku, viia kodukorra lisana toodud vormile sisse muudatused selles osas, et täiendada seda kõrvaltingimustega. Eelkõige peab autor mõistlikuks seada kõrvaltingimusteks, et luba kehtib kuni isiku ümberpaigutamine teise vanglasse, samuti vabanemiseni või kehtetuks tunnistamiseni. Sellisel viisil oleks kinni peetavatel isikutel üheselt arusaadav, millal luba kehtivuse lõpetab. Samuti on oluline, et isiku enda soovil lattu paigutatud elektronika loa puhul ei nõuaks vangla teistkordselt kasutamisluba. Seoses olmeelektronika ära võtmisega kambrist toob töö autor välja ankeetküsitluse põhjal koostatud tabeli.

Tabel 2. Elektroonika ära võtmiste põhjus kinni peetava isiku teada

Põhjus	Vastatud (arv korda)
Kehtiva korra rikkumine	9 korral
Rahalised vahendid puuduvad	4 korral
Kambris mitu ühtliiki eset (nt 2 raadiot)	12 korral
Kleebised rikutud	3 korral
Muud põhjused	1 korral

Tulenevalt tabel 2-st võib öelda, et kambrist ära võtmise põhjusteks on peamiselt korra rikkumine või mitu ühtliiki eset kambris. Käesoleva töö raames eelpool väljatoodud õiguskantsleri seisukohast lähtuvalt tuleks seostada iga ese konkreetse isikuga, mitte kambriga. Seega võiks järeldada, et antud juhul ei ole vangla käitumine õiguspärane, kuna ühelt isikult võetakse ära ese seetõttu, et kellelgi teisel seal kambris sama ese juba on. Samas on tegemist kaalutusotsusega, mistõttu võib vangla direktor või tema poolt määratud isik otsustada, tuues välja põhjendatud argumendid, kas mitmel isikul võib kambris olla näiteks televiisor. Antud juhul on uuring läbi viidud isikute hulgas, kes on paigutatud eelvangistushoone kambritesse, mis oma mõõtmetelt on suhteliselt väikesed ning seetõttu peab autor mõistlikuks võimaldada kambrisse igat liiki esemeid ainult üks. Näiteks ei ole mõistlik lubada 3 televiisorit ja 2 raadiot ühte kambrisse, kuna esemed seisaksid enamjaolt kasutuna eelkõige seetõttu, et kambrites on vaid kaks elektripistikut. Elektriseadmetest on aga enamus kambrites ka veekeetja. Piirdudes igas kambris ühe igat liiki elektroonika seadmega leiab autor, et on täidetud isikute vajadused vaba aja veetmiseks. Autor peab oluliseks ära märkida ka tabel 2 toodud muud põhjused elektroonika ära võtmiseks. Antud juhul märkis küll vaid üks isik variandi, kuid põhjusena oli toodud, et öörahu ajal ära võetud, mis iseenesest võiks küll minna kehtiva korra rikkumise alla, kuid siinkohal väitis isik, et tema korda ei rikkunud ja magas ning kambrikaaslane vaatas televiisorit. Tallinna Vangla tunnistas tema televiisori kasutamise loa ka kehtetuks. Seega, isiku enda ütlustest tulenevalt on tema olmeelektronika luba tunnistanud kehtetuks teise inimese tõttu, mis ei ole aga õiguspärane tegevus. Samas ei ole äravõtmise aktis kirjas, kes vaatas televiisorit ning Tallinna Vanglal ei ole seda võimalik ka tõestada. Üldjuhul võtab vangla elektroonika seadme küll ära lühiajaliselt kontrollimiseks

ning tagastab selle isikule kambrisse. Olukorda on võimalik välistada aga juhul, kui enne elektroonika ära võtmist tehakse kindlaks isikud, kes televiisorit vaatavad ning seda on võimalik teha läbi kambriukses oleva vaateava.

3.2.2 Kinni peetavate isikute poolt esitatud taotluste ning vangla poolsete vastuste uuring

Töö autor viis uuringu läbi Tallinna Vanglas II eelvangistushoone I korruse kambrite põhjal. Uuringu läbi viimisel analüüsis autor nelja nädala jooksul esitatud teemakohaseid taotlusi ning vangla poolseid vastuseid. Olmeelektronika kasutamise loa saamiseks esitati vastava aja jooksul 34 taotlust, millest 26 rahuldati ning 8 jäeti rahuldamata. Samuti pööras autor tähelepanu aga elektroonikale, mis näiteks läbiotsimiste käigus kambritest ära võeti. Nimetatud juhtumeid esines 9 korral.

Uuringu läbiviimisel analüüsitud 8-st rahuldamata jäetud taotlusest 5 juhul ei olnud isikul Tallinna Vangla hinnangul piisavalt rahalisi vahendeid. Siinkohal aga töö autor peab oluliseks tuua välja üks juhtum 5-st, mille puhul oli isiku arvel 37 krooni. Isik taotles kambrisse 65 W võimsusega televiisorit, mille kasutamise eest oleks isik vastavalt vangla sisekorraeeskirja § 59¹ lg 1 p 2 kohustatud tasuma 35 krooni kuus. Samuti on oluline märkida, et vastavalt VSE § 59³ lg 2 võetakse kinnipeetava isiku arvelt raha arvestuskuule eelneva kuu 15. kuupäevaks. Antud juhul ei saaks seega tekkida olukorda, kus isik jätab maksmata, kuna arveldusperiood on üks kuu ning tasu võetakse ettemaksuna. Seetõttu leiab käesoleva autor, et loa andmisest keeldumine ei olnud piisavalt motiveeritud. Tallinna Vangla poolt ei ole mõistlik nõuda, et isikutel oleks arvel mitme kuu raha ette, kuna näiteks eelvangistushoone kambritesse paigutatud isikuid paigutatakse ümber üsna tihti. Ümberpaigutamiste tõttu aga võib ära kaduda isiku soov saada kambrisse televiisor.

Uuringu läbiviimise perioodil keeldus vangla 3 korral aga olmeelektronika loa andmisest põhjendusel, et isikul on kehtivad distsipliini rikkumised. Oluline on aga märkida, et vaid ühel juhul kolmest oli rikkumise näol tegemist olukorraga, kus rikkumine oli toime pandud seoses elektroonikaga (öörahu rikkumine). Kahel korral aga oli keeldumise aluseks toodud

kehtivad distsiplinaarkaristused. Vangistusseaduse, vangla sisekorraeeskirja ning Tallinna kodukorras aga ei ole sätestatud punkti, mille kohaselt võiks olmeelektroonika kasutamise loa andmise keeldumise alusena välja tuua eelnevad kehtivad distsiplinaarkaristused. Erinevate sätete kohaselt saab olla keeldumise aluseks küll see, et esemega ei rikuta vangla sisekorraeeskirju ega häirita teisi isikuid, kuid puuduvad sätted selle kohta, et eelnev distsipliin oleks aluseks loa andmisel. Samas saab vangla välja tuua põhjenduse osas selle, et VS § 31 lg 2 ja § 93 lg 3 tuleneva olmeelektroonika kasutamise loa näol on tegemist soodustava haldusaktiga, mille andmine lähtudes vangistuse eesmärkidest ei tohiks olla kergekäeline. Antud juhul on vangla seisukohal, et nimetatud sätetest tulenevad vahendid on pigem kinnipeetavate motiveerimiseks ning lubade kergekäeline andmine ei oleks kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega ega suunaks kinnipeetavat õiguskuulekamalt käituma. Sealjuures aga ei tohiks soodustusena antaval loal olla karistuslikku eesmärki, millest tulenevalt võib öelda, et kui kinnipeetav on distsiplinaar rikkumise toime pannud peale olmeelektroonika loa saamist ning eeldades, et loa kehtetuks tunnistamise aluseks ei tohiks olla distsiplinaarkaristus, siis ei saaks olla ka loa andmisel takistuseks eelnev distsiplinaarkaristus. Vastasel korral ei ole isikuid võrdsetel alustel koheldud, kuna ühel juhul ei anta luba seoses korra rikkumisega, teisel isikul aga võib kambris olla elektroonikat, kuigi ta paneb järjepidevalt toime korra rikkumisi. Vangla on aga siinkohal üldjuhul lähtunud VS § 6 lg 1, mille kohaselt on vangistuse täideviimise eesmärgiks kinnipeetava suunamine õiguskuulekamale käitumisele. Samas tuleb arvestada asjaoluga, et kui elektroonika lubamine oleks vastuolus kinnipeetava suunamisega õiguskuulekamale käitumisele siis ei oleks VS § 31 lg 2 sätestatud võimalust kinnipeetaval saada kambrisse isiklik raadio, televiisor või muu vaba aja veetmiseks vajalik vahend. Nimetatud sättes toodud vahendeid ei saa pidada otstarbekaks ainult õppimiseks või enesetäiendamiseks, vaid tuleks arvestada ka vaba aja veetmisega. Vangistusseadusega on aga jäetud loa andmiseks ja mitte andmiseks vanglale üsna suur diskretsiooniruum. Seega on võimalik vanglal igat üksikjuhtumit vaadata eraldi, arvestades kõiki asjasse puutuvaid asjaolusid. Samuti ei ole tegemist vanglale kohustava sättega, mis eeldaks, et kui seade on vajalik või kinnipeetava poolt on kõik eeldused täidetud, siis tuleb luba anda. Tuleb arvesse võtta asjaolu, et karistuse täideviimise eesmärkidest lähtudes oleks mõistmatu, kui kinnipeetav suures osas vaba aega sisustaks meelelahutusega. Kindlasti on väga oluline aga keelduv otsus vormistada kirjalikult ning see peaks olema piisavalt põhjendatud, sisaldades nii faktilisi asjaolusid, kui ka õiguslike aluseid.

Kui kinnipeetaval ei ole rahalisi võimalusi ning tal on ka kehtivaid distsiplinaarkaristusi, siis selgub, et eelkõige tuuakse keeldumise aluseks kehtivad distsiplinaarkaristused, mitte aga kulude katmise võimalused. Vangistuseseadusest tulenevalt aga oleks just kulude katmine võimalik tuua esmaselt välja, kuna see on otseselt ka seaduses sätestatud. Samas, kui vangla põhjendab piisavalt keeldumist distsiplinaarkaristuste tõttu, siis välistatakse ka uue taotluse esitamist. Tuues aluseks eelkõige raha, võib isikul tekkida arvamus, et raha olemasolu korral soovitud elektroonika vahendi luba antakse. Raha on võimalik aga kinnipeetavatel saada vangla sisesele arvele näiteks sugulaste, tuttavate vahendusel. Kui aga on peamine põhjus kehtiv distsiplinaarkaristus, siis ei pruugi kinnipeetav enne esitada uut taotlust, kui tal puuduvad vanglas rikkumised (märkuseks, et distsiplinaarkaristus kehtib üldjuhul üks aasta, kui vahepeal ei ole toime pandud uusi rikkumisi) ehk ta on käitunud seal õiguskuulekamalt. Seega leiab töö autor, et kui loa andmisest keeldumise põhimotiiviks on just distsiplinaarkaristus(ed), mitte aga raha, siis välistab vangla võimaluse, et tekiks olukord, kus kinnipeetaval võib tekkida ootus, mille kohaselt ta arvab, et raha olemas olul ta seadme ka saab. Samas aga ei ole välistatud see, et keeldumise aluseks oleksid mõlemad põhjused. Tuues aluseks nii raha, kui ka kehtivad distsiplinaarrikkumised, siis tekib olukord, kus kinnipeetava poolne ühe (raha puudus) põhjuse kõrvaldamine ei anna veel lootust saada seadet seoses teise põhjusega. Samuti näiteks vastupidi, kui hetkel on, kuid kuu aja pärast ei ole kehtivad distsiplinaarkaristusi, siis ei oleks mõistlik kinnipeetaval ikkagi taotlust esitada enne, kui on olemas ka piisav raha kulude katmiseks. Seetõttu on töö autor seisukohal, et keeldumise põhjendusteks tuleks välja tuua kõik põhjused, mis välistavad konkreetsel juhul seadme lubatavuse.

Kambrist olmeelektronika äravõtmiste puhul oli kõige sagedasemaks põhjuseks mitme samalaadse eseme olemas olu kambris. Antud juhul toodi mitme samalaadse eseme olemas olu välja 5 korral 9-st, kui elektroonika kambrist ära võeti. Käesolevas töös on autor eelnevalt käsitlenud kambrist elektroonika ära võtmist nimetatud põhjusel ning leidnud, et eelvangistushoone kambritesse paigutatud isikute puhul on tegemist mõistliku lahendusega. Samas tuleb aga ära märkida, et kuigi ese on ära võetud ning selle kohta on koostatud akt, kuid aktiga ei tunnista kehtetuks olmeelektronika luba. Seega HMS tähenduses on nimetatud load kehtivad. Töö autor leiab, et antud juhul ei ole mõistlik ka olmeelektronika lubasid kehtetuks tunnistada, sest isiku ümberpaigutamisel võib tekkida

tal soov ja võimalus kasutada enda elektroonikat. Varasemalt loa kehtetuks tunnistamise puhul oleks vangla kohustatud uuesti asja menetlema, mis aga ei pruugi olla otstarbekas juhul, kui isik taaskord loa saab. Käesoleva töö autor näeb võimaliku lahendusena olukorda, kus luba sellistel juhtudel ei tunnistata kehtetuks ning kinnipeetaval on hiljem võimalik saada enda ese kiiremini kambrisse. Oluline on märkida, et isikul võib olla olmeelektroonika kasutamise luba, aga see ei saa sundida isikut kasutama seda eset. Seega ka näiteks isiku enda soovil elektroonika lattu paigutamise puhul ei ole alati otstarbekas luba kehtetuks tunnistada. Pigem näeb töö autor, et sellisel juhul luba ei tunnistata kehtetuks ning kui isik soovib eset laost kambrisse, siis ta selle ka saab. Siinkohal on aga võimalus vanglal, et kui isik vahepeal paneb toime mõne rikkumise, tunnistada luba kehtetuks. Ühe võimalusena saab kaaluda ka loa andmisel sätestada haldusaktile kõrvaltingimus, mille kohaselt kehtib luba kuni kehtestatud korra rikkumiseni. Kuigi, siinkohal võib leida, et tegemist on kahekordse karistamisega, sest isikut karistatakse vastavalt VS toodud karistusega ning ka loa kehtetuks tunnistamisega. Samas aga ei saa pidada mõistlikuks olukorda, kus ühel inimesel, kes paneb toime rikkumisi saab kasutada isikliku televiisorit, kuna ta sai loa enim esimest rikkumist ning teine kellel on varasemast ajast distsiplinaarkaristus, ei saa televiisori kasutamiseks luba, kuna ta omab kehtivat rikkumist. Seega lähtudes iga üksikjuhtumi puhul just sellesse asjasse puutuvatest asjaoludest tuleb vanglal loa kehtetuks tunnistamisel seda otsusta ka väga hästi põhjendada, sest eseme äravõtmise aluseks peaks siiski olema VS § 31 lg 2 ning VSE sätestatud tingimused.

Olmeelektroonika äravõtmine kambrist põhjusel, et sellega on rikutud kehtivat korda on 9-st korrast välja toodud 2-1 korral. Nimetatud juhtumite puhul oli tegemist öörahu ajal televiisori vaatamisega. Tallinna Vangla praktika kohaselt ei tunnistata luba esimese taolise rikkumise korral kehtetuks. Öörahu rikkumise tõttu näiteks televiisori ära võtmisega kambrist on käesolevas töös juba käsitletud kinnipeetavate seas läbi viidud küsitluse osas. Antud juhul oli üks juhtum kolmest samasisuline, kus isik kellel on luba ja ese kambris, väidab, et eset kasutas teine kinnipeetav, mis õigusaktide sätteid järgides oleks aga keelatud. Töö autor ei pea antud juhul vajalikuks alati öörahu ajal televiisori vaatamise puhul eseme äravõtmist, vaid peab võimalikuks karistada distsiplinaarkorras konkreetset isikut, kes teo toime pani. Isikut või isikuid, kes teo toime panevad on võimalik tuvastada läbi kambriükses oleva vaateakna, millest vaadates peaks õigusaktide kohaselt olema

nähtav sisuliselt kogu tegevus kambris. Samuti on keelatud vaateakent kinni katta ning voodite ette riputada esemeid. Seetõttu peaks olema tagatud võimalus teostada järelvalvet ka selle üle, kes kambris viibivatest isikutest televiisorit vaatavad.

Töö autor ei pea vajalikuks peatuda juhtumil, mille puhul võeti kambrist ära elektroonika, mille turvakleebised olid rikutud. Samuti ei tunnistanud kambris viibivad isikut eset enda omaks ning väitsid, et ei tea kes on omanik. Antud juhul oli Tallinna Vangla käitumine igati õiguspärane ning kuna omanikku ei ole võimalik tuvastada, vormistati ka vastav akt selle kohta, et ese kuulub hävitamisele. Samuti peab töö autor õiguspäraseks Tallinna Vangla käitumist olukorras, kus läbiotsimise käigus võeti ära raadio. Vastavalt läbiotsimise aktile käis raadio esipaneel ära ning selle taha oli lõhutud auk ja raadio tagant ulatusid välja juhtmed. Vastavalt aktile oli suure tõenäosusega tegemist mobiiltelefoni peidikuga ning kuna mobiiltelefon kuulub vanglas keelatud esemete hulka. siis on vanglas julgeoleku tagamiseks ning parema järelvalve teostamiseks otstarbekas raadio kambrist ära võtta. Ese edastati vastavalt aktile inspektor-kontaktisikule kontrollimiseks ning ametnik leidis, et kinnipeetava luba kasutada raadiot tuleb antud juhul kehtetuks tunnistada ning pidas vajalikuks märkida, et konkreetselt seda eset ei võimaldataks kinnipeetavale enam kambrisse.

Uuringu läbiviimisel selgus aga, et haldusaktides, millega kinni peetavatele isikutele võimaldati kambrisse olmeelektroonika, esines vigu. Samas ei esinenud vigu süüdimõistetud isikutele elektroonikat lubavatel aktidel, vaid vahistatutele. Tallinna Vangla kodukorra lisana toodud vormiga, mille on kohustatud esitama isikud, kes soovivad elektroonika kasutamiseks luba, antakse vastav luba VS § 31 lg 2 alusel, mis aga saab olla aluseks ainult süüdimõistetud isikute puhul. Vahistatute puhul on seadus näinud ette VS § 93 lõike 3. Antud soodustavad haldusaktid aga ei ole veel seetõttu tühised, sest välja toodud viga ei kvalifitseeru HMS § 63 lõikes 2 toodud juhtumite hulgas. Siinkohal teeb töö autor järgmise ettepaneku selles osas, et Tallinna Vangla kodukorra lisana toodud vormidele võiks lisada samalaadsed vormid lisale 7 ja 8, kuid selle erinevusega, et need antakse VS § 93 lg 3 alusel.

KOKKUVÕTE

Arvukates vaietest Justiitsministeeriumile ning ka kaebustest halduskohtule võib järeldada, et kinnipeetavate teadlikkus enda õiguste kaitsmisest on tõusnud. Käesoleva töö teooria osas välja toodud haldusmenetluse põhimõtete järgimine annaks aga aluse eeldada haldusorgani tegevuse õiguspärasust. Töö autor on seisukohal, et eesmärgi- ja õiguspäraselt tehtud toimingud ja antud haldusaktid vähendaks vaiete ja kohtukaebuste arvu.

Töö eesmärgiks oli seatud võimaluste võimalike vangla poolsete eksimuste välja toomine seoses olmeelektronika lubade andmise ning kehtetuks tunnistamisel. Eesmärgi saavutamiseks viis töö autor läbi uuringu, mille käigus selgitas välja põhjused, miks vangla on keeldunud andmast kinnipeetavatele olmeelektronika kasutamise lubasid või tunnistanud neid lubasid kehtetuks. Uuringu valimi moodustasid 23 kinni peetava isiku poolt täidetud ankeetküsitlus ning kuu aja jooksul vanglale esitatud 34 taotlust vastava loa saamiseks. Samuti uuriti 9 juhtumit, mille korral vangla võttis kinnipeetavalt kambri ära elektronika seadme.

Töö hüpoteesiks oli: Kinni peetavate isikute olmeelektronika kasutamise lubadega seotud haldusaktid vanglas ei ole õiguspärased.

Uurimustöö tulemusena selgus, et mõningatel juhtudel on haldusorgan kaldunud kõrvale haldusmenetluse üldiste põhimõtete järgimisest. Eelkõige toob töö autor välja haldusakti põhjendamise kohustuse. Tulenevalt autori poolt läbi vaadatud dokumentidest, leiab autor, et mõningatel juhtudel on soodustava haldusakti andmisest keeldumise põhjendused puudulikud. Püstitatud hüpotees aga uurimustöö käigus aga otseselt kinnitust ei leidnud, kuna enamus valimi moodustanud dokumentidest olid õiguspärased. Samas peab töö autor vajalikuks välja tuua asjaolu, et mõningatel juhtudel ei saanud pidada haldusakti õiguspäraseks. Kuigi olmeelektronika kasutamise loa andmise puhul on tegemist kaalutusotsusega, siis ei ole vanglad kohustatud alati loa väljastamisest, isegi juhul, kui seadusest tulenevad tingimused on täidetud, kuid keeldumiste puhul on väga olulisel kohal

just haldusakti põhjendamine ehk vangla peab põhjendama, miks on otsus just selline. Töö autor on seisukohal, et Tallinna Vangla peaks pöörama suuremat tähelepanu keelduvate ning soodustust lõpetavate haldusaktide põhjendamisele.

Tulenevalt eeltoodust teeb käesoleva töö autor puuduste kõrvaldamiseks ning vangla parema haldussuutlikkuse tagamiseks järgmised ettepanekud:

- Määrata Tallinna Vangla kodukorras tähtaeg, mille jooksul vastavad taotlused lahendatakse. Antud ettepanek eeldab ka taotluse registreerimist.
- Täiendada kodukorra lisana toodud olmeelektroonika kasutamise loa taotluse vormi selles osas, et loa andmise korral määratakse loa kehtivusele kõrvaltingimused.
- Tallinna Vangla kodukorra lisasid täiendada vormidega, mille andmise aluseks oleks Vangistusseaduse § 93 lg 3. (hetkel antakse lubasid ainult VS § 31 lg 2 alusel, mis aga sätestab ainult süüdimõistetute õiguse saada elektroonika kasutamise luba)

РЕЗЮМЕ

Данная дипломная работа написана на тему "Права на пользование бытовой техникой в тюрьме". Работа состоит из 42 страниц и написана на эстонском языке. Диплом состоит из: вступления, трёх глав, а также из заключения на эстонском и русском языках. Работа содержит 2 таблицы и 1 чертёж.

Рассматриваемые темы в дипломе: основные принципы административного делопроизводства, составление административного акта, роль тюрьмы и заключённого в административном делопроизводстве, административный акт и процедура в тюрьме, правовые основания на дачу в пользование бытовой техники в тюрьме, а также оформление разрешения на бытовую технику и признание его недействительным.

Целью данной работы является разъяснить возможные ошибки Таллинской Тюрьмы связанные с дачей разрешения на пользование бытовой техникой в тюрьме, а также разъяснить с этим связанные процедуры. Прежде всего автор рассказывает о даче права на бытовую технику и его аннулирования. Для написания эмпирической части диплома с помощью анкетирования были опрошены заключённые Таллинской Тюрьмы здания предварительного заключения 1 этажа, также были использованы ответы со стороны тюрьмы на заявления заключённых с соответствующим содержанием.

В следствие проведённого исследования выяснилось, что Таллинская Тюрьма в некоторых случаях отклоняется от основных положений административного делопроизводства. Автор считает нужным в тюрьме прежде всего обязательность объяснения запрета на пользование бытовой техникой в тюрьме, что является для благоприятного административного акта очень важным аспектом.

Ключевые слова: тюрьма, административное делопроизводство, административный акт, право на пользование бытовой техникой.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aedmaa, A., Lopman E., Parrest N., Pilving I., Vene E. 2004. Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus;
- Annus, T. 2001. Riigiõigus. Tallinn: Õigusteabe AS Juura;
- Maurer, H. 2004. Haldusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura;
- Merusk, K. 2001. Menetlusosaliste õigused haldusmenetluse seaduses. Juridica 8, 519-528;
- Mikiver, M. 2002. Haldusmenetlus ja haldusakti koostamine. Tallinn: Sisekaitseakadeemia;
- Mikiver, M., Roosvee, T. 2001. Haldusõigus üldosa. Loengukonspekt. Tallinn: Sisekaitseakadeemia;
- Aedmaa, A. 2001. Haldusakti põhjendamise kohustus: Juridica 8, 529-540;
- Triipan, M. 2001. Proportsionaalsuse printsiip riigi- ja haldusõiguses: Juridica 5, 305-313;
- Pilving, I. 1998. Haldusakti tühistamine halduse poolt: Juridica 8, 392-397;
- Neuman, W., L. 1991. Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. USA: Allyn and Bacon;
- Eesti Vabariigi Põhiseadus 03.07.1992.- [RT 1992, 26, 349](#), [RT I 2007, 33, 210](#).
- Haldusmenetluse seadus 01.01.2002. - [RT I 2001, 58, 354](#), [RT I 2009, 1, 3](#).
- Vangistusseadus 01.12.2000. - [RT I 2000, 58, 376](#), [RT I 2009, 15, 93](#).
- Justiitsministri 30.11.2000 määrus nr. 72 „Vangla sisekorraeeskiri“ [RTL 2000, 134, 2139](#), [RTL 2009, 1, 4](#).
- Tallinna Vangla kodukord, Tallinna Vangla direktori 16.04.2009.a käskkiri nr 21
- Riigikohtu 17.02.2003.a otsus nr 3-4-1-1-03, RT III 2003, 5, 48.
- Riigikohtu 10.05.1999.a otsus nr 3-3-1-19-99, RT III 1999, 15, 148.
- Riigikohtu 07.03.2003.a määrus nr 3-3-1-21-03
- Riigikohus 06.03.2001.a otsus nr 3-3-1-2-01

LISA 1

Täidab vahistatu / süüdimõistetetu (vale maha tõmmata).

Kas vangla on keeldunud Teile võimaldamast elektroonikat?

Kui jah, siis mis on toodud põhjuseks?

- a) kehtivad distsiplinaarkaristused
- b) Teil puuduvad rahalised vahendid
- c) olete varem elektroonikaga seoses rikkunud korda
- c) muu

Kas olete saanud kirjaliku vastuse (vastake juhul, kui Te EI OLE keeldumise korral taotlusele kirjutanud, et võtate taotluse tagasi ning ei soovi kirjalikku vastust)?

Kas elektroonika loa mitte andmise otsus või loa kehtetuks tunnistamise otsus oli Teile arusaadav?

Vanglal on olmeelektronika taotlusele vastamiseks aega

- a) 35 päeva
- b) 25 päeva
- c) 30 päeva
- d) 20 päeva
- e) tähtaega ei ole sätestatud

Kas Teie poolt esitatud olmeelektronika taotlustele on Teie arvates alati vastatud õigeaegselt?

Olmeelektronika kasutamise loa taotlemiseks

- a) võin esitada taotluse vabas vormis
- b) olen kohustatud täitma vangla poolt väljastatava blanketi

Kas on erinevusi, kui olmeelektronika kasutamise luba taotleb kinnipeetav(süüdimõistetetu) või vahistatu(kui jah, siis millised erinevused)?

Millal muutub Teie elektroonika kasutamise luba kehtetuks? (võib märkida mitu varianti)

- a) elektroonika ära võtmisega kambrist
- b) loa kehtetuks tunnistamisel
- c) elektroonika lattu paigutamisel (Teie poolse taotluse alusel)
- d) Justiitsministeeriumi või kohtu poolt kehtetuks tunnistamisel
- e) juhul, kui Teid paigutatakse teise vanglasse

Mis põhjusel on Teil elektroonikat kambrist ära võetud?

- a) kehtiva korra rikkumise tõttu
- b) rahaliste vahendite puudumise tõttu
- c) kambris on mitu ühtliiki elektroonikat (näiteks kaks televiisorit)
- d) kleebised rikutud
- e) muul põhjusel